

P. WARGENTIN

OM
STOCKHOLMS STADS
TILLVÄXT
1721-1766

03241

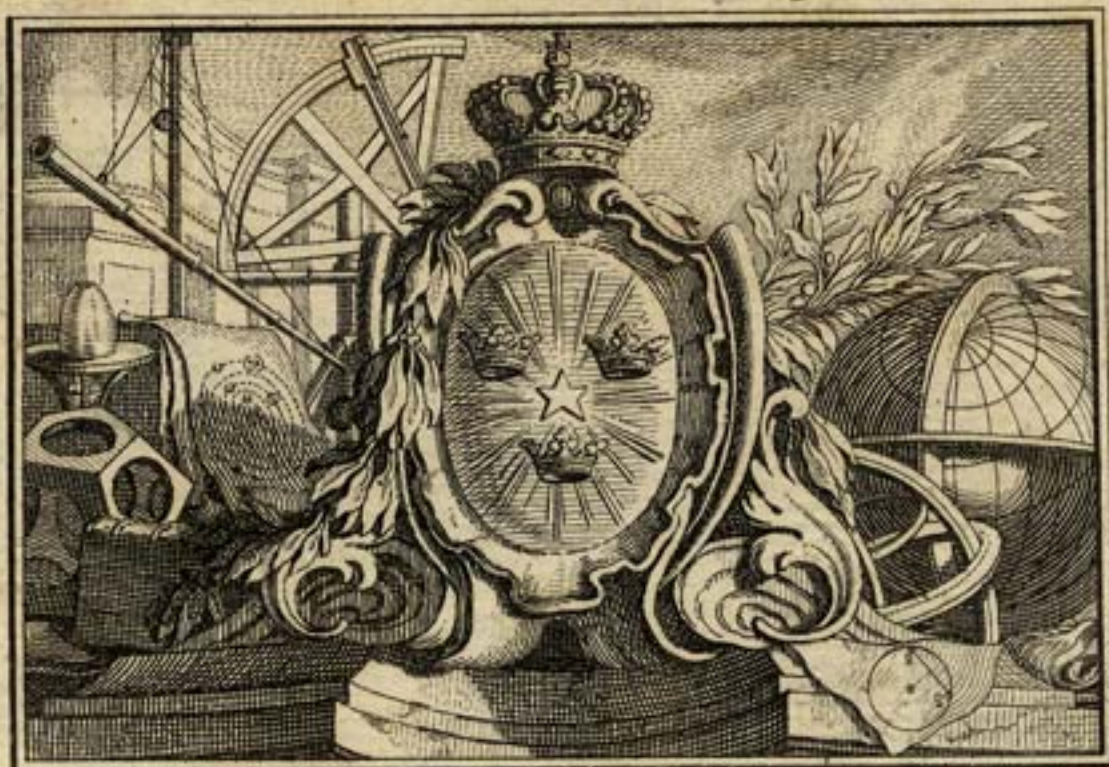

B 5-82/44

11.11

W

Hedberg del

HV I D F I C V K
V C V D E F I E N S
Wargentia, Pehr
A L L E K Y L S
K O N S T

*Om Stockholms Stads tillväxt i Folkrikhet,
ifrån år 1721, til och med 1766.*

Grunden til vårt Tabell-Verk blef vål icke lagd, förr än vid Riksdagen år 1746, och det tog ej sin början til verkställighet, förr än år 1749. Men at Kongl. Maj:t

A 2

lik-

likväl redan förut varit upmärksam på Folkhopens tilväxt, och insedt nyttan af en sådan inrättning, skönjes tydeligen därpå, at Nådig befallning, den 29 Januarii 1736, afgått til alla Consistorier i Riket, at insamla samt til Konungen insända Förtekningar på alla i hvar och et Stift årligen Födde och Döde, ifrån och med år 1721, til och med 1735, samt at sedan årligen därmed fortfara.

Til följe därpå, ingåfvo de flåsta Consistorier strax sina Förtekningar för de sista 15 åren, och inkommo jämväl följande året med fortsättningen för 1736; men ifrån den tiden finnas inga vara inlemnade. Man har förmodeligen blifvit varse, at blotta upfatser på Födde och Döde, ej kunde gifva nöjaktig uplysning om alla nödiga omständigheter vid Befolkningen, hålft då de ej voro inrättade efter något visst föreskrifvit Formulaire: ty då hvar Consistorium fölgde sitt eget tycke, blefvo Förtekningarne mycket olika stälde, då det föll svårt at jämföra dem, och at draga af dem några allmänna slutsatser. Consistorierne tyckas derföre hafva fått tillfajelse, at tils vidare därmed aldeles uphöra.

De inkomna Listor lågo sedan förvarade uti Kongl. Cancellie-Collegii Inrikes Civil-Expedition, til des jag, för några år tillbaka, fick kunskap om dem, då de, på gjord anmälan, blefvo mig tilstälde, med befallning at tilse, om någon nytta därpå kunde göras.

Det föll mig strax in, at man genom deras jämförelse med de senare Årens Mortalitetets

Tabeller, torde kunna inhämta, om och huru mycket Folkhopen tilvuxit, på 30 til 40 år, så väl i hela Riket, som uti hvar Lands-ort för sig. Ty antalet så väl af de årligen Födde uti en Stad eller Ort, som af de Döde, hållt då et medel-tal utfökes af flera år, år gemenligen uti et visst och nästan beständigt förhållande til antalet af alla Stadens eller Ortens invånare, såsom jag tilförne (*) visat. Därföre om, efter många år, långt flere födas och dö årligen på samma Ort, anses det för et såkert prof, at Folkmängden där imedlertid blifvit nästan i samma proportion större: hvilket i synnerhet väl inträffar på Lands-bygden, hållt då man grundar uträkningen på de Föddas antal; ty de Dödas är mera oistadigt.

Emedan en sådan undersökning tycktes vara både nyttig och nöjsam, tog jag mig före, vid lediga stunder, at jämföra de äldre och nyare Förteckningar: hvartil jag vidare upmuntrades, då jag til min största fågnad märkte, at Befolkningen, i de Orter jag först företog, varit öfver förmodan välsignad. Men mig mötte tvänne svårigheter. Den ena var, at då de flästa Consistorier lätit göra goda och stådade, fast ån mer och mindre omständeliga sammandrag af Probstarnes och Kyrkoherdarnes i Stiftet til Consistorium insända strödda Förteckningar, hade däremot några ej gjordt sig den mödan, utan til Konungen inskickat dem just sådane, som de dem fått, på så många lösa blad,

A 3

som

(*) Se K. Vetensk. Acad. Handl. för år 1754, sid. 166; och för 1755, sidan 12.

som Kyrkor äro i Stiftet. Desse voro råkade i all möjelig oreda. Jag nödgades därför, efter v. HENELS *Floverande Sverige*, där Kyrkorna uti alla Stift finnas anförda, lägga de lösa bladen i ordning, se om de alla voro tilstådes, och sedan göra et sammandrag af dem, samt ändteligen summera tilhopa så väl alla Soknars i Stiftet Födda och Döda för hvart år, som hvarje Soc-kens på alla 16 åren. På så mödosamt sätt har jag fått reda på et par Stift; men tviflar om det låter sig göra med tvänne andra, som återstå. För Skara och Wexiö Stift har jag inga Förteckningar funnit, och för Lunds Stift, allenast det ena året 1736. Om inga ifrån dem blifvit infände, eller om de sedermera förkommit, är mig obekant.

Den andra svårigheten är, at de äldre Förteckningar voro inrättade efter Rikets fördelning i 14 Stift; men de nyare Tabellerna, sådana som Kongl. Commissionen öfver Tabell-Verket dem emottager, äro efter Sveriges fördelning i 25 Höfdingedömen. Om hvart Stift innefattade jämnt 1, 2 eller 3 hela Höfdingedömen, såsom några göra, så förorsakade det intet hinder uti förevarande ämne. Men somliga Höfdingedömen sträcka sig in uti 2 eller 3 särskildta Stift. Ja, på några ställen hörer en del af et Probsteri til annat Höfdingedöme, än den andra delen. Däraf förorsakas en liten oredighet uti några Höfdingedömens Tabeller: det hindrar ock, at någon annan kan anställa den åstundade jämförelsen imellan de äldre och nyare Förteckningarna, än den, som har tilgång til Prob-

Probste-Tabellerna, som qvarblifva vid Consi-
storierna. Herr Biskopen Doctor MENNANDER,
hvilken jag meddelt en afskrift af de äldre för
Åbo Stift, har behagat åtaga sig deras jämfö-
relse med de senare årens Probste-Tabeller,
samt har redan til en del fullgjordt sitt löfte.
Uti några andra Stift, har jag ock förhoppning
om biträde däruti. Imedlertid kan jag, för min
del, allenast visa, huru Befolkningen förhållit
sig, sedan år 1721, uti några få Lands-orter,
och i Staden Stockholm. Jag begynner denna
gången med den sistnämnda.

I anledning af bägge Stadens Consistoriers
upgifna fullständiga och påliteliga Förteknin-
gar, hafva i Staden blifvit

		<i>Födde.</i>		<i>Döde.</i>
År 1721.	- -	1749,	- -	1666.
1722	- -	1759,	- -	1938.
1723	- -	1891,	- -	1988.
1724	- -	1962,	- -	1400.
1725	- -	1889,	- -	1530.
1726	- -	1913,	- -	1544.
1727	- -	1849,	- -	1928.
1728	- -	1625,	- -	2156.
1729	- -	1787,	- -	2207.
1730	- -	1819,	- -	2099.
1731	- -	1903,	- -	2177.
1732	- -	2017,	- -	1935.
1733	- -	1876,	- -	2123.
1734	- -	1875,	- -	2598.
1735	- -	1877,	- -	2589.
1736	- -	1748,	- -	3794.
Summan af 16 år,		- 29539,	- -	33672.

Om föregående Summor delas med Årens antal, som är 16, så upkommer medelmåttiga antalet af de årligen Födda på den tiden, 1846; och af de årligen Döda, 2104. Det förra skiljer sig ej mycket, öfver eller under, ifrån det verkliga hvart år; men det senare går ofta nog långt ifrån, hvilket bestyrker hvad jag sagt, nämligen, at årliga afgangen är ojämna än til födslen.

Emedan de Dödas antal på de senare 8 åren var mycket större, än på de 8 första, kunde vara någon anledning at där af sluta, det Folkhopen, inom dessa 16 åren, ansenligen ökat sig; men som det ej bekräftas af någon däremot svarande Barnens förökelse, hvilken är såkraft at bygga på; så ser troligt ut, at skillnaden uti de Dödas myckenhet härrör, til största delen, af mycket friska år i början, och sjukliga mot slutet af denna Perioden, samt at hopen antingen stått aldeles i knut, under dessa 16 åren, eller ock ganska litet tilvuxit.

Efter 1736, äro inga Förtekningar at tilgå, förr än Tabell-Verket vidtager, hvarutur jag hämtat följande summor:

		<i>Födde.</i>		<i>Döde.</i>
År 1749	- -	2259,	- -	3295.
1750	- -	2298,	- -	2412.
1751	- -	2418,	- -	2735.
1752	- -	2641,	- -	3148.
1753	- -	2583,	- -	2500.
1754	- -	2756,	- -	3149.
1755	- -	2784,	- -	3466.

År

		<i>Födde.</i>		<i>Döde.</i>
År	1756	- - 2771,	- -	3808.
	1757	- - 2629,	- -	3958.
	1758	- - 2428,	- -	3663.
	1759	- - 2494,	- -	3306.
	1760	- - 2668,	- -	3965.
	1761	- - 2741,	- -	3401.
	1762	- - 2758,	- -	3511.
	1763	- - 2448,	- -	5004.
	1764	- - 2301,	- -	3716.
	1765	- - 2483,	- -	3502.
	1766	- - 2569,	- -	3203.

Summorna för 18 år, - 46029. - - 61742.

Om dessa summor delas jämnt imellan 18 år, belöpa sig på hvart och et, 2557 Födde, och 3430 Döde. Uti förra Perioden föddes allenast 1846 årligen, och dödde 2104. Skillnaden är ganska märkelig, och så beständig, hvad de Föddas antal angår, at det under förra Perioden ingen gång steg så högt, som då det var lågt uti den senare. Visar det icke oemotfäjeligen, at Staden inom en kårt tid af 30 år, förkofrat sig rätt ansenligen i Folkrikhet? Om man tager de årligen Födda under bägge Perioderna til grund, så har Invånarnes antal ökat sig, såsom 1846 til 2557, eller såsom 1000 til 1385, eller i det närmaste såsom 5 til 7; men efter de årligen Döde, såsom 2104 til 3430, eller som 100 til 163, eller vid pass som 5 til 8. Därföre om Staden, år 1757, enligt det årets räkning, hyfte 72000 själar (fastän jag har mina skäl at tro, at här alltid äro

några 1000 flera, än Tabellerna medgifva) få voro här, omkring år 1728, föga mer än 48000, eller högst 50000.

Hopen tyckes hafva ständigt vuxit, til år 1754, sedan stått några år vid sin högd, och under de sista åren något aftagit: hvilket är troligt, i anseende til de förändringar Naringarne denna tiden undergått, och bestyrkes af 1766 års Räkning, som ej gifver Stockholm mer än 68936 invånare, då här likväl, år 1763, räknades 72989.

At den starka tilväxten af mer än 20000 människor, på en tid af 30 år, eller, om man räknar ifrån 1736 til 1754, allenast 18 år, endast bör tillskrifvas de kraftiga upmuntringar, som Handel, Handaflogder och andra Naringar fingo vid 1738 års Riksdag och de följande, synes vara aldeles otvifvelaktigt. Det är ännu i friskt minne, huru stor myckenhet utlänningar den tiden inläckades i Riket, besynnerligen til Stockholm, samt huru många jämväl af våra egna, som för brist på näring tilförne gått ogifte, nu sattes i stånd at bygga Hjonelag och föröka sig.

Landsbygden har väl måst tillsläppa en del af de i Staden tillkomne, samt årfätta bristen af de 19846 människor, som på 34 år blifvit i Stockholm mer döde än Födde. Men dels kan et lå litet antal, draget utur hela Riket, på 34 års tid, ej hafva förorsakat någon märkelig saknad på Landet; ty om än alla 40000, som inflyttat i Staden, hade varit Svenskt Landsfolk, så blifver det dock ej mer än 47 männi-
 skor

sker på hvart år ifrån hvart Hôfdingedöme: dels har ock Staden rikeligen betalt til Landet detta lån, i det Stadens tiltagna rörelse mycket bidragit til Landtbrukets upkomst. Ty långt ifrån, at Stads och Landtmanna-nåringar hindra eller förolämpa hvarandra, är den enas tilväxt den andras lif. I sjelfva verket har ock Landtbruket i Riket på denna tiden mer förkofrat sig, än Städernas rörelse, och Folkhopen på Landet lika mycket, ja, på några ställen mera tilvuxit, än i Stockholm, hvilket en annan gång skal tydeligen å daga läggas. Och käre! må vi icke så gärna låta en ringa del af Landtfolket föka sin bårkning i Städerna, som se dem aldeles flytta utur Riket? hvilket åndock beklageligen alt för mycket sker, och ej lårer kunna förekommas, förr än rörelsen i våra Städter blifver i allmänhet så lefvande, som uti de utländska.

Imedlertid vore det likväl en sak af högsta angelägenhet at påtänka, huru det må kunna förekommas, at så mycket Folk årligen döer här i Staden, som dårföre altid behöfver årlättning ifrån Landet. At den stora afgangen på Folk icke är något nödvändigt eller oundvikligt ondt, härrörande af Climatet eller sjelfva Naturen, är nog klart dåraf, at ofta imellan åren 1720 och 1730, samt jämväl en och annan gång i de senare åren, flere inom året här blifvit födde än döde, hvilket ock skal hafva skedt förledet år 1768, då, enligt den förteckning jag funnit uti en af våra Vecko-Skrifter, här föddes 2576 Barn, och dödde allenast 2519 människor.

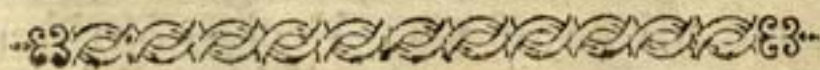
Jag

Jag har tilförne (*) visat, at den här rådande ovanligt håftiga Mortaliteten måst angripa spåda Barn, i det merendels hvart annat här dör i första året, då på Landet allenast hvart fjerde afgår. Skulle icke det genom flera, större eller bättre inrättade Barnhus kunna botas?

Sluteligen anmärkes, at de Dödas antal har tiltagit något mer, än de Föddas. Det samma finnes ock hafva skedd i Lands-orterna: hvar af följer, at antingen måste Barnens årliga antal tilväxa uti en något mindre, eller ock de Dödas antal uti något större proportion, än sjelfva Folkhopen. Troligt är, at bägge delarna ske. Ty en mycket större Folk mängd uti et och samma Land, gör trångare utryme för hvar och en, så at ej alle kunna lika snart få tiltälle at gifta sig, som då Landet var tomare. När äter flera bo tätt tilsamman, kunna smittosama sjukdomar mera utbreda sig. Därföre, när man af de Föddas och Dödas ökade mängd vil undersöka, huru mycket sjelfva Folkstocken tilvuxit, synes vara såkraft, at taga et medium imellan de tvänne proportionerna, som upkomma genom de Föddas och Dödas jämförelse uti tvänne tids Perioder.

P. WARGENTIN.

(*) Uti K. Vet. Acad. Handl. för Jan. Febr. Mart. 1766. sidan 22.

BE-

